

Małgorzata Jaworek, Marcin Kuzel

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

EFEKTY NAPŁYWU BEZPOŚREDNICH INWESTYCJI ZAGRANICZNYCH DO POLSKI – WYBRANE ZAGADNIENIA

1. Wstęp

Decyzje inwestycyjne przedsiębiorstw o podjęciu działalności zagranicznej nie zależą od jednego motywu, ale są pochodną całej grupy czynników. Część ekonomistów za nadrzędny motyw internacjonalizacji uznaje maksymalizację zysku w długim okresie. Inni natomiast – wychodząc często od rozdziału między własnością i zarządzaniem czynnikami produkcji – na pierwszy plan wysuwają zagwarantowanie przetrwania przedsiębiorstwa i jego wzrost, czyli przetrwanie przez rozwój [Rymarczyk 2004, s. 57]. Jednakże spełnienie oczekiwań związanych z wystąpieniem tych ostatnich w długim okresie jest, jak się wydaje, możliwe jedynie w drodze generowania przez przedsiębiorstwo wysokich zysków. Wynika z tego, że nadrzędne motywy umiędzynarodawiania nie różnią się zasadniczo od tych, którymi kierują się przedsiębiorstwa funkcjonujące na arenie krajowej. Jednak przedsiębiorstwa prowadzące działalność w różnych krajach muszą uwzględniać zarówno otoczenie międzynarodowe, jak i interesy krajów, w których funkcjonują.

Zasadniczo bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ) występują wówczas, gdy z jednej strony mamy do czynienia z czynnikami forsującymi je przez kapitał dokonujący inwestycji (*push factors*), a z drugiej strony z czynnikami przyciągającymi inwestycje przez kraj goszczący (*pull factors*) [Oziewicz 2004, s. 157]. Czynniki forsujące wyjaśniają motywy dokonywania inwestycji zagranicznych, a czynniki przyciągające tłumaczą chęć do ich przyjmowania przez kraje goszczące.

2. Efekty BIZ dla kraju przyjmującego – aspekty teoretyczne

Znaczenie bezpośrednich inwestycji zagranicznych dla kraju goszczącego jest bardzo trudne do zinterpretowania. Jest ono uwarunkowane specyfiką kraju lokaty i związane z jego potrzebami rozwojowymi. Optymalna sytuacja to taka, w której mo-

tywy i oczekiwania inwestorów zagranicznych pokrywają się z potrzebami kraju lokaty. Jednak cele i strategie krajów przyjmujących kapitał i korporacji transnarodowych (TNCs) nie zawsze są zgodne. Niekiedy bywają nawet całkowicie rozbieżne.

W literaturze przedmiotu szeroko podejmowane są próby oceny korzyści, jakie uzyskuje kraj goszczący z tytułu napływu inwestycji zagranicznych. Jednak stanowiska w ocenie znaczenia bezpośrednich inwestycji zagranicznych mogą się niekiedy znacznie od siebie różnić. Generalnie BIZ uznawane są za korzystne dla krajów, które kontynuują proces transformacji systemowej jako istotny element ułatwiający przezwyciężanie barier rozwojowych. Warto jednak zaznaczyć, że oprócz niewątpliwych korzyści, które czerpie gospodarka goszcząca kapitał zagraniczny, powstają także problemy związane z działalnością inwestorów zagranicznych. Problemy te nie dotyczą tylko rynku polskiego. Są one nieodłącznie związane z tą formą działalności gospodarczej. Doświadczenia światowe wskazują jednak, że w skutkach, jakie generują BIZ, przeważają efekty pozytywne.

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne uznawane są za ważny czynnik wzrostu i rozwoju gospodarczego kraju przyjmującego. Napływ kapitału zagranicznego zwiększa zasoby inwestycyjne kraju lokaty i zdolność akumulacyjną przedsiębiorstw, z czym związany jest przyspieszony wzrost gospodarczy¹. Poza tym można wskazać jeszcze przynajmniej pięć płaszczyzn ekonomicznych efektów BIZ, do których należą²: zatrudnienie i rozwój czynnika ludzkiego (zob. szerzej: [Witkowska 2001]), handel, transfer technologii³, orientacja proekologiczna oraz tworzenie powiązań (*linka-*

¹ Należy podkreślić fakt, że oceny wpływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych na poziom zasobów kapitałowych kraju lokaty w dłuższym okresie nie da się jednoznacznie określić. Obok napływu kapitału występuje także jego odpływ w postaci transferu zysków. Niekiedy można mieć do czynienia z tzw. wchłanianiem zysku. Zjawisko takie występuje wówczas, kiedy wartość odpływających zysków przewyższa wartość zaangażowanego kapitału netto [Karaszewski 2004, s. 73].

² W literaturze przedmiotu można spotkać także nieco inne klasyfikacje obszarów wpływu BIZ na gospodarkę kraju goszczącego: (1) rynek kapitałowy i finansowy; (2) bilans płatniczy; (3) kierunki restrukturyzacji gospodarki; (4) rynek pracy i zatrudnienie (zob. szerzej: [Liberska 2002, s. 57-64]).

³ Transfer technologii w szerokim ujęciu oznacza przeniesienie wiedzy technicznej oraz umiejętności jej zastosowania w produkcji. Można go określić jako przeniesienie technologii z jednego miejsca na drugie. Transfer obejmuje nabycie, rozwój, adaptację oraz wykorzystanie wiedzy. Poza bezpośrednim transferem technologii przez inwestorów zagranicznych występują także tzw. efekty pośrednie, polegające na oddziaływaniu inwestycji na gospodarkę kraju przyjmującego. Oddziaływanie to polega m.in. na podnoszeniu poziomu jakości i nowoczesności technologii wykorzystywanych przez przedsiębiorstwa w kraju przyjmującym. Występuje też tzw. efekt poprawy potencjału technologicznego, polegający na nauczaniu się przez przedsiębiorstwa, jak adaptować, modyfikować i rozwijać technologie. Proces dyfuzji technologii przebiegać może zarówno w układzie wewnątrzgałęziowym – *intra-industry*, jak też międzygałęziowym – *inter-industry* [Umiński 2002, s. 54]. Transfer technologii zainicjowany przez inwestora wykracza więc poza samo przeniesienie majątku trwałego, np. maszyn i urządzeń. Obejmuje on dalszą asymilację i rozpowszechnienie przenoszonych rozwiązań w całej gospodarce. W literaturze przedmiotu przeważa opinia, że efekt przenikania oznacza w ostatecznym rozrachunku wzrost konkurencyjności całej gospodarki, przy czym można wyróżnić następujące poten-

ges) z podmiotami gospodarki kraju przyjmującego [Oziewicz 1998, s. 111]. W tym miejscu warto też wskazać, że bezpośrednie inwestycje zagraniczne wywierają znaczny wpływ na proces prywatyzacji – a nierzadko warunkują jego powodzenie – w krajach przechodzących transformację systemową..

Tabela 1. Pozytywne i negatywne efekty bezpośrednich inwestycji zagranicznych

Sfera oddziaływania	Pozytywne efekty	Negatywne efekty
Zasoby	• dodatkowy kapitał • podwyższenie kwoty inwestycji • transfer nowej technologii • transfer zdolności menedżerskich • marketingowy <i>know-how</i> • dostęp do nowych rynków zbytu	• odcięcie rodzimych przedsiębiorstw od rynków zagranicznych • zastąpienie produktów lokalnych zagranicznymi produktami • za dużo lub zła forma BIZ może nie odpowiadać lokalnemu zapotrzebowaniu
Przedsiębiorstwa	• wprowadzenie nowej kultury pracy i przedsiębiorczości • nowe praktyki konkutowania • wzrost produktywności • efekty <i>spill-overs</i>	• koncentracja na rynku • nieodpowiednie dopasowanie zagranicznego managementu do struktur lokalnych • ograniczenie rozwoju lokalnych przedsiębiorstw poprzez specjalizację w produktach wysoko przetworzonych
Podatki	• dodatkowe wpływy z podatków	• redukcja wpływów z podatków poprzez ceny transferowe
Bilans płatniczy	• podwyższenie bilansu dzięki zastąpieniu importu przez inwestycje • podwyższenie eksportu	• pogorszenie bilansu płatniczego poprzez wzrost importu i spadek eksportu poprzez wyparcie lokalnych eksporterów
Międzynarodowa integracja	• lepsze powiązania z rynkiem międzynarodowym • włączenie do struktur międzynarodowych	• wyparcie przedsiębiorstw eksporterów • obniżenie eksportu i podwyższenie importu
Sytuacja polityczna, socjalna i kulturowa	• bezpośrednie przetrzucenie do krajów przyjmujących ekonomicznego i politycznego systemu • nowe, dobre praktyki pracy • udostępnienie nowych norm zachowania i kultury	• „fundowanie” socjalnego, kulturowego i politycznego niepokoju • wprowadzenie nieakceptowalnych wartości (złe praktyki pracy) • bezpośrednie wmieszanie zagranicznych przedsiębiorstw w wydarzenia polityczne

Źródło: [Dietz, Prostenko, Vincentz 2001, s. 26].

cjalne kanały przenikania [Kornacka 2000, s. 16]: (1) efekt demonstracji – krajowe przedsiębiorstwa mogą adaptować technologie wprowadzone przez korporacje transnarodowe; (2) migracja kadr – pracownicy szkoleni przez korporacje mogą transferować wiedzę do podmiotów lokalnych, nie tylko poprzez zmianę miejsca pracy, ale również poprzez zakładanie własnych przedsiębiorstw, w których zastosują transferowaną wiedzę i technologie; (3) powiązania pionowe – korporacje mogą transferować technologie do przedsiębiorstw, które są dostawcami podzespołów, półproduktów lub do klientów kupujących ich produkty.

W dalszej części opracowania szerszej poddano analizie wybrane aspekty oddziaływania bezpośrednich inwestycji zagranicznych na gospodarkę Polski, a także zaprezentowano wyniki badań empirycznych dotyczących omawianych zagadnień.

3. Powiązania z gospodarką kraju przyjmującego

Jednym z ważnych – choć często niedocenianych i w zasadzie mało rozpoznanych – zagadnień, związanych z obecnością kapitału zagranicznego w formie BIZ w kraju goszczącym, są powiązania filii korporacji transnarodowych z podmiotami gospodarki tegoż kraju oraz wynikające z rozwoju tego rodzaju współpracy efekty (zarówno dla pojedynczych przedsiębiorstw, jak i dla całego systemu gospodarczego). Efekty te mogą się pojawić po stronie popytowej lub podażowej, co oznacza, że mogą być konsekwencją powiązań „wstecz” (*backward linkages* – z dostawcami w szerokim znaczeniu) lub „w przód” (*forward linkages* – z odbiorcami)⁴ [Oziewicz 2004, s. 174; Kuzel 2004, s. 16-17]. Powiązania przedsiębiorstw zagranicznych z lokalną gospodarką mogą być następstwem zarówno transferu technologii, jak i nowoczesnych praktyk w zakresie organizacji i zarządzania. Korporacje transnarodowe wprowadzają innowacje nie tylko poprzez wykorzystanie ich w ramach własnych organizacji, lecz także poprzez podjęcie współpracy dotyczącej generowania bądź wymiany rozwiązań z krajowymi przedsiębiorstwami, a także z centrami badawczymi czy uczelniami wyższymi [Oziewicz 2004, s. 175]. Należy przy tym wskazać, że stopień i zakres, w jakim te rozwiązania będą mogły być przedmiotem wymiany pomiędzy zagranicznymi filiami korporacji transnarodowych i przedsiębiorstwami kraju goszczącego, zależą w dużej mierze od polityki prowadzonej przez TNCs, a zwłaszcza od zasad funkcjonujących w ramach ich systemów zarządzania wiedzą. Istotny wydaje się także stopień przygotowania i zdolność do absorpcji nowych technologii przez przedsiębiorstwa kraju lokaty BIZ. Nie bez znaczenia jest też działalność instytucji państwowych, których celem powinna być asymilacja filii korporacji zagranicznych i inicjowanie ich współpracy z krajowymi przedsiębiorstwami [Kuzel 2005(e), s. 368].

Korzyści dla kraju goszczącego polegają w dużej mierze na przepływie wiedzy i umiejętności z filii korporacji transnarodowych do przedsiębiorstw krajowych. Mogą one przybrać formę projektów, specyfikacji, produkcyjnego *know-how*, kontroli jakości, technik mobilizujących do wyższej wydajności, szkoleń pracowników itp. Współpraca w ramach powiązań gospodarczych może mieć ogromny wpływ na doskonalenie i podnoszenie konkurencyjności przedsiębiorstw krajowych. Jednak nawet wówczas, gdy nie zachodzi bezpośrednia współpraca między korporacją a przedsiębiorstwami krajowymi, to gospodarka kraju goszczącego ma możliwość

⁴ Mogą jeszcze wystąpić tzw. powiązania poziome (*horizontal linkages*), które dotyczą interakcji z podmiotami krajowymi zaangażowanymi w konkurencyjnym obszarze działalności [Kuzel 2004, s. 17].

odnoszenia korzyści poprzez tzw. efekty przenikania i naśladownictwa (*spillovers*)⁵ oraz pozytywne efekty zewnętrzne (*externalities*)⁶ [Oziewicz 2004, s. 175]. Mimo to bardziej atrakcyjną i, co ważne, potencjalnie najbardziej efektywną drogą dla intensyfikacji procesu dyfuzji wiedzy i umiejętności pomiędzy zagranicznymi filiami TNCs i podmiotami krajowymi wydaje się być tworzenie i pogłębianie współpracy w ramach powiązań gospodarczych.

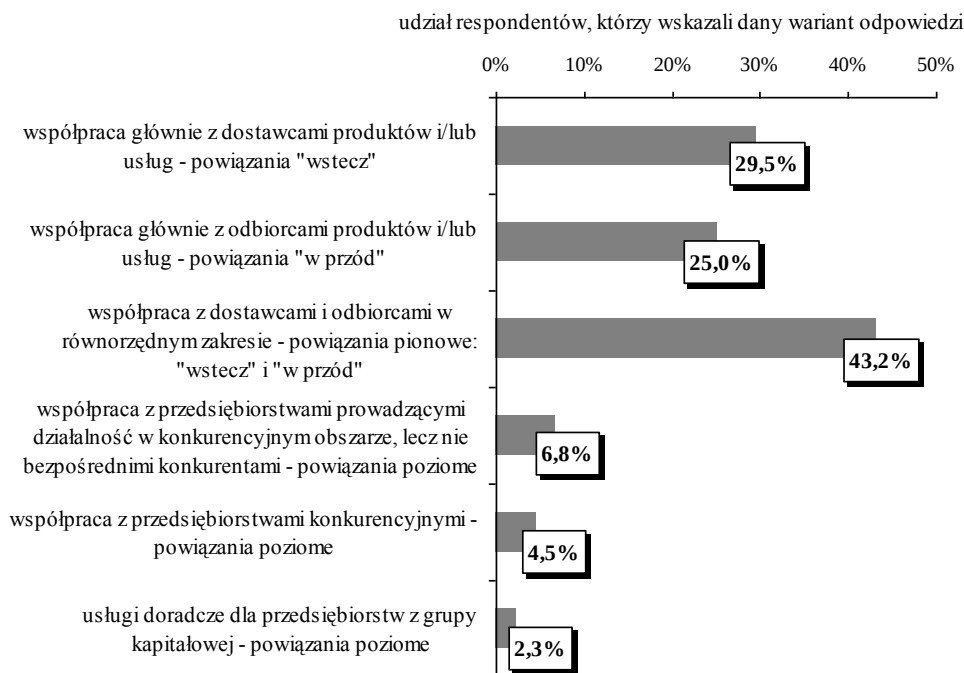
Wyniki badań przeprowadzonych w ramach projektu badawczego pt. „Rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych w dyfuzji wiedzy i umiejętności (na przykładzie gospodarki Polski)”⁷ wśród zlokalizowanych w Polsce filii największych korporacji transnarodowych świata wskazują, iż przedsiębiorstwa te prowadzą aktywną współpracę z podmiotami krajowymi. Około 96% badanych przedsiębiorstw zadeklarowało, iż posiada tu stałych partnerów gospodarczych. Największa liczba respondentów wskazała przy tym, iż kooperuje z przedsiębiorstwami polskimi bez udziału kapitału zagranicznego. Przedsiębiorstwa, których udziałowcami (inwesto-

⁵ Efekty *spillovers* oznaczają proces przenikania osiągnięć badawczych (B+R), umiejętności technologicznych oraz marketingowych z jednych przedsiębiorstw do innych. Zjawisko to nie jest korzystne dla przedsiębiorstw i krajów ponoszących wysokie nakłady na sferę B+R, może być natomiast niezwykle korzystne dla tych przedsiębiorstw i krajów, które ponoszą mniejszy wysiłek w tym zakresie. *Spillovers* dokonują się wieloma kanałami. Mogą polegać m.in. na: możliwości korzystania z lepszych materiałów, z podglądania konkurencji, z efektu łączenia się różnych innowacji, przechodzenia kadry czy z tzw. efektu *learning by doing* (zob. szerzej: [Globerman 1979, s. 42 i nast.; Blomström, Presson 1983; Kokko 1994, s. 279-293]).

⁶ Efekty zewnętrzne to niezrekompensowane przez rynek korzyści zewnętrzne (*external benefits*) produkcji, które czerpią społeczności danego kraju, a także koszty zewnętrzne (*external costs*), które są nie do uniknięcia, a których pomijanie przez mechanizm rynkowy prowadzi do nieefektywnej lokalizacji produkcji. Korzyści zewnętrzne mogą być wynikiem takich czynników, jak: efekty skali, które mogą prowadzić do wystąpienia tzw. efektów aglomeracji, powstawanie nowej wiedzy, która rozprzestrzenia się w danym kraju, podnoszenie kwalifikacji zawodowych pracowników, którzy przenosząc się do krajowych przedsiębiorstw wraz ze swoimi nowymi umiejętnościami, dostarczają korzyści krajowi. Ponadto jedna inwestycja może pociągać następne dokonywane przez tego samego inwestora lub pokrewne, dokonywane przez inne korporacje, przyczyniając się tym samym do zwiększenia atrakcyjności lokowania inwestycji w danym regionie [Oziewicz 1998, s. 133].

⁷ Projekt badawczy został sfinansowany przez Departament Badań Naukowych Ministerstwa Nauki i Informatyzacji jako grant nr 1 H02C 062 26 wykonany w latach 2004-2005 przez Marcina Kuzela pod kierunkiem Włodzimierza Karaszewskiego. Głównym celem projektu była identyfikacja skali oddziaływania zlokalizowanych w Polsce filii największych korporacji transnarodowych świata na podmioty krajowe w sferze kształtowania powiązań gospodarczych oraz dyfuzji wiedzy i umiejętności. Przywoływane wyniki stanowią część rezultatów badawczych uzyskanych w efekcie przeprowadzenia dwóch uzupełniających się etapów badania głównego, które zostało zrealizowane metodą ankiety pocztowej. Badaniem tym objęto pełną zbiorowość zlokalizowanych w Polsce filii największych korporacji transnarodowych świata (I etap badania) oraz grupę współpracujących z nimi krajowych przedsiębiorstw partnerskich (II etap badania). W I etapie badania głównego uzyskano zwrot 46 prawidłowo wypełnionych kwestionariuszy badawczych (z 230 ogółem), co oznacza zwrotność na poziomie 20%, a w II etapie otrzymano 29 kwestionariuszy (ze 124 ogółem), czyli 23%.

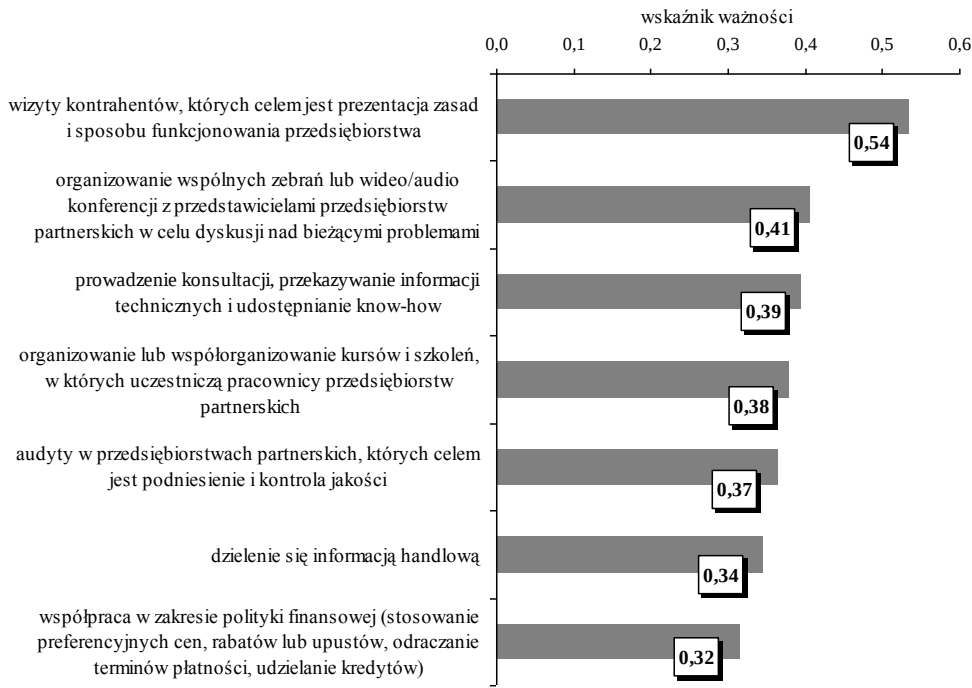
rami bezpośrednimi) są największe TNCs świata, budują głównie powiązania pionowe (*vertical linkages*) z przedsiębiorstwami w Polsce (rys. 1).

Rys. 1. Rodzaje współpracy między zlokalizowanymi w Polsce filiami największych TNCs świata i ich krajowymi przedsiębiorstwami partnerskimi – typy powiązań gospodarczych

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań [Kuzel 2005(a), s. 129-130].

Rozwijanie powiązań między zlokalizowanymi w Polsce filiami największych korporacji transnarodowych świata i przedsiębiorstwami krajowymi nie ogranicza się tylko do umacniania kontaktów handlowych w zakresie współpracy opartej na relacjach rynkowych, ale dotyczy także obszarów dodatkowych. Służą one utrwalaniu i pogłębianiu powiązań między przedsiębiorstwami, a także stwarzają dogodne warunki do wymiany informacji, rozwiązań i doświadczeń gospodarczych, stając się ważnymi kanałami dyfuzji wiedzy i umiejętności. Przeprowadzone badanie pozwoliło na identyfikację szeregu dodatkowych obszarów współpracy między przedsiębiorstwami partnerskimi oraz dokonanie ich hierarchizacji zgodnie z kryterium ważności (rys. 2).

Uwagi i objaśnienia: wykres przedstawia najważniejsze z dodatkowych obszarów współpracy, które zostały wskazane w badaniu; wariant odpowiedzi dotyczący „współpracy w zakresie polityki finansowej” nie jest zaliczany do kanałów dyfuzji wiedzy i umiejętności między przedsiębiorstwami partnerskimi, lecz stanowi element wzmacniania i pogłębiania powiązań gospodarczych; wskaźnik ważności obliczono według formuły⁸:

$$w = \frac{\sum_{i=1}^k n_i w_i}{k \cdot N} \quad \text{gdzie: } W - \text{wskaźnik ważności; } i - \text{indeks oceny; } n_i - \text{liczba wskazań danego czynnika na}$$

i -tym miejscu; k – maksymalna ocena w skali od 1 do k (wskazanie kolejności czynników oznaczało przypisanie im ocen w odwrotnej kolejności); N – liczba respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na pytanie; w_i – ocena odpowiadająca miejscu czynnika i .

Rys. 2. Najważniejsze z dodatkowych obszarów współpracy między filiami największych TNCs świata i ich krajowymi przedsiębiorstwami partnerskimi – kanały dyfuzji wiedzy i umiejętności

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań [Kuzel 2005(c), s. 8-9].

Powiązania filii największych TNCs świata z przedsiębiorstwami w Polsce oraz współpraca prowadzona w dodatkowych obszarach wpływają pozytywnie na poziom wiedzy i umiejętności w przedsiębiorstwach partnerskich (zarówno w filiach

⁸ Zastosowany wskaźnik ważności odpowiada rozwiązaniu zaproponowanemu przez profesorów: W. Karaszewskiego i S. Sudoła [Karaszewski, Sudoł 1997, s. 17-18].

TNCs, jak i w przedsiębiorstwach krajowych). Ocena intensywności tego zjawiska – z punktu widzenia zarówno filii TNCs, jak i przedsiębiorstw krajowych (na podstawie zestawienia informacji uzyskanych w I i II etapie badania) – dają podstawę do stwierdzenia, iż procesy dyfuzji wiedzy i umiejętności charakteryzują się większym nasileniem w kierunku przedsiębiorstw krajowych, czyniąc je w głównej mierze odbiorcami rozwiązań transferowanych do Polski w ramach ponadnarodowej struktury największych korporacji transnarodowych świata (zob. szerzej: [Kuzel 2005(b), s. 519-524]).

Zlokalizowane w Polsce filie największych TNCs świata prowadzą także współpracę z instytucjami, organizacjami oraz z ośrodkami i instytutami badawczymi – 96% respondentów wskazało, iż angażuje się w ten rodzaj kooperacji. Taka współpraca może być bardzo istotna z punktu widzenia dyfuzji wiedzy i umiejętności w gospodarce, ale także ważna dla korporacji transnarodowych i współpracujących z nimi przedsiębiorstw krajowych, choć jej efekty mogą być trudne do kwantyfikacji i zazwyczaj nie będą odczuwalne w krótkim okresie [Kuzel 2005(a), s. 131-132; Kuzel 2005(c), s. 11-12].

4. Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na proces prywatyzacji

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne odgrywają niebagatelną rolę w procesie prywatyzacji w krajach przechodzących transformację systemową. Zapewnienie inwestorom zagranicznym dostępu do procesu prywatyzacji na równych prawach z inwestorami krajowymi, na bazie przejrzystych zasad i procedur było jednym z istotnych zapisów Porozumienia o zaproszeniu Polski do przystąpienia do konwencji Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Przy niedostatku kapitału polskiego inwestycje zagraniczne stają się elementem warunkującym powstanie w naszym kraju gospodarki o strukturze własnościowej opartej na kapitale prywatnym, gdzie właściciel majątku jest jednoznacznie określony i zdolny do sprawowania efektywnej kontroli nad sposobami jego zaangażowania w procesy gospodarcze, co powinno stymulować wyższą rentowność zaangażowanego kapitału [Wojnicka 1999, s. 1].

Prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych powoduje napływ kapitału zagranicznego nie tylko dlatego, że inwestorzy nabywają akcje bądź udziały tych podmiotów, lecz również dlatego, że dzięki prywatyzacji umacnia się zaufanie inwestorów do nieodwracalności zmian systemowych w Polsce.

Podstawą polskiej prywatyzacji było uruchomienie różnorodnych ścieżek prywatyzacyjnych, które są dopasowywane do sytuacji przedsiębiorstw, specyfiki danej branży czy popytu zgłaszanego przez inwestorów krajowych i zagranicznych. Jednak największe możliwości napływu kapitału zagranicznego do Polski stwarza pry-

watywacja pośrednia⁹. Zasadniczo prywatyzacja kapitałowa obejmuje przedsiębiorstwa duże, o dobrym standingu. W latach 1995-2004 bezpośrednie inwestycje zagraniczne uczestniczące w procesie prywatyzacji pośredniej stanowiły znaczny odsetek napływu ogółem kapitału zagranicznego w formie BIZ do Polski (tab. 2). Był on największy w latach 1999-2002 ze względu na przeprowadzenie w tym czasie największych transakcji kapitałowych z udziałem inwestorów zagranicznych.

Tabela 2. Udział inwestycji zagranicznych uczestniczących w prywatyzacji pośredniej w ogólnym napływie BIZ do Polski w latach 1995-2004

Wyszczególnienie	Lata									
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
BIZ w prywatyzacji (w mln zł)	1163	1139	1522	1042	9450	21135	2155	1968	413	37
BIZ w Polsce (w mln zł)	8871	12 129	16 102	22 237	28 844	40 604	23 340	16 821	16 432	16 534
Udział BIZ w prywatyzacji w Polsce (w %)	13,1	9,4	9,5	4,5	32,8	52,1	9,2	11,7	2,5	0,2

Objaśnienia i uwagi: udział bezpośrednich inwestycji zagranicznych w prywatyzacji nie obejmuje zobowiązań inwestycyjnych. Ich uwzględnienie znacznie podwyższa udział BIZ w prywatyzacji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Narodowy Bank Polski... 2006; Ministerstwo Skarbu Państwa, 2005, s. 15].

W ujęciu ilościowym zdecydowanie dominują inwestorzy polscy. Sytuacja kształtuje się jednak odmiennie, jeśli porównuje się wpływy z tytułu sprzedaży akcji/udziałów prywatyzowanych pośrednio spółek. Według stanu na koniec 2004 r. wpływy do budżetu państwa z tytułu sprzedaży akcji/udziałów prywatyzowanych przedsiębiorstw z udziałem inwestorów zagranicznych wyniosły 41 007,7 mln zł, natomiast wpływy z prywatyzacji z kapitałem wyłącznie polskim 11 953,5 mln zł [Ministerstwo Skarbu Państwa... 2005, s. 16-17]. Wpływy z tytułu sprzedaży akcji/udziałów prywatyzowanych przedsiębiorstw były największe w ostatnich latach, kiedy zarejestrowano znacznie mniejszy udział inwestorów zagranicznych w prywatyzacji pośredniej. Największe wpływy związane były z przeprowadzeniem kilku znaczących prywatyzacji, m.in. Telekomunikacji Polskiej SA (18 620 mln zł), PZU SA (3018 mln zł) czy Banku Zachodniego SA (2200 mln zł).

⁹ Do dnia 31 grudnia 2004 r. prywatyzacją pośrednią objęto 352 jednoosobowe spółki Skarbu Państwa (jsSP). Przeniesienie własności akcji/udziałów jsSP na rzecz kupujących odbywało się w trybie: oferty publicznej – w 46 spółkach, przetargu publicznego – w 67 spółkach, publicznego zaproszenia do rokowań – w 256 spółkach. W 113 spółkach inwestorem strategicznym był inwestor zagraniczny, w 188 spółkach inwestor polski, natomiast w 22 spółkach inwestor mieszany, w tym w 17 spółkach – zagraniczny z udziałem kapitału polskiego oraz w 5 spółkach kapitał mieszany zagraniczny [Ministerstwo Skarbu Państwa... 2005, s. 11-12].

Korzystny wpływ BIZ na przebieg procesów prywatyzacji polega na wzroście ceny, po której sprzedawane jest przedsiębiorstwo, ułatwieniu dostępu do nowych technologii, rozwiązań organizacyjnych, źródeł finansowania, umiejętności menedżerskich oraz zagranicznych sieci dystrybucji. W rezultacie przyspieszona zostaje restrukturyzacja przedsiębiorstw i proces dochodzenia do wyższej efektywności. Potwierdzeniem takiego stanu rzeczy mogą być badania¹⁰ przeprowadzone w przedsiębiorstwach sprywatyzowanych pośrednio z udziałem inwestorów zagranicznych w Polsce. W zdecydowanej większości tych podmiotów zaszły znaczne pozytywne zmiany w pięciu zasadniczych obszarach: produkcji, rynku, organizacji i zarządzania, finansów oraz działalności inwestycyjnej (tab. 3 – zob. szerzej: [Jaworek 2005, 445-463]).

¹⁰ Badanie zostało przeprowadzone przez Małgorzatę Jaworek w 2004 r. w ramach grantu Uniwersytetu Mikołaja Kopernika pn.: *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w prywatyzacji polskiej gospodarki*. Składało się ono z dwóch części. Pierwszą objęto 122 przedsiębiorstwa sprywatyzowane pośrednio w latach 1990-2003 z udziałem inwestorów zagranicznych, tworzące zbiorowość generalną (łącznie prywatyzacją pośrednią z udziałem kapitału zagranicznego w tym okresie objęto 132 przedsiębiorstwa, 10 z nich postawiono w stan upadłości bądź likwidacji, co zmniejszyło zbiorowość do 122 przedsiębiorstw). Do tych przedsiębiorstw wysłano dwukrotnie drogą pocztową kwestionariusze ankietowe. Uzyskano łącznie 33 odpowiedzi oraz 4 zwroty wynikłe z niedostarczenia listu do adresata. Wśród odpowiedzi znalazło się 27 wypełnionych kwestionariuszy, 3 pisma informujące o odmowie wzięcia udziału w badaniu, 2 informujące o tym, że przedsiębiorstwo zostało zlikwidowane, oraz 1 pismo o upadłości spółki. Zwrotność ankiety na poziomie 22,1% oraz zgodność struktury przedsiębiorstw uczestniczących w badaniu z całą zbiorowością upoważnia do stwierdzenia, że wyniki mogą stanowić podstawę do uogólnienia na przedsiębiorstwa sprywatyzowane pośrednio z udziałem inwestorów zagranicznych w Polsce. Druga część badania przeprowadzona została bezpośrednio w przedsiębiorstwach sprywatyzowanych pośrednio z udziałem inwestorów zagranicznych branży farmaceutycznej. Miała ona na celu zweryfikowanie wyników analizy danych zawartych w kwestionariuszach, a także poznanie opinii kadry kierowniczej oraz przedstawicieli związków zawodowych na temat zmian, jakie zaszły po wejściu inwestorów zagranicznych do przedsiębiorstwa.

Tabela 3. Wybrane zmiany dokonane po prywatyzacji z udziałem inwestorów zagranicznych w przedsiębiorstwach, które wzięły udział w badaniu

	Wyszczególnienie	Stopień i rodzaj zmian (w %)				
		ZZP	NZP	BZ	NZN	ZZN
Produkcja	Nowoczesność stosowanych technologii	73,1	7,7	19,2	0,0	0,0
	Poziom i sprawność organizacji procesów produkcyjnych	57,7	34,6	7,7	0,0	0,0
	Jakość produktów	57,7	23,1	19,2	0,0	0,0
	Poziom kwalifikacji i umiejętności kadry technicznej	50,0	34,6	15,4	0,0	0,0
	Kultura techniczna pracowników	50,0	26,9	15,4	7,7	0,0
	Modernizacja i przygotowanie nowych wyrobów	57,7	19,2	23,1	0,0	0,0
	Komputeryzacja procesów produkcji	61,6	19,2	19,2	0,0	0,0
Rynek	Prowadzona działalność marketingowa	50,0	23,1	23,1	3,8	0,0
	Poziom kadr zatrudnionych w marketingu	38,5	26,9	26,9	7,7	0,0
	Specjalistyczne doradztwo marketingowe	26,9	15,4	50,0	7,7	0,0
	Image przedsiębiorstwa	61,6	19,3	11,5	3,8	3,8
	Poszerzenie oferty produktowej	53,8	23,1	23,1	0,0	0,0
	Zwiększenie nakładów na badania i rozwój	23,1	38,5	34,6	0,0	3,8
	Podjęcie inwestycji związanych z nowymi technologiami	50,0	19,2	26,9	3,8	0,0
	Podjęcie inwestycji związanych z promocją, reklamą produktów i przedsiębiorstwa	30,8	26,9	38,5	0,0	3,8
	Otworzenie nowych zagranicznych rynków zbytu	42,3	26,9	30,8	0,0	0,0
	Stworzenie (poszerzenie) sieci dystrybucji	50,0	23,1	26,9	0,0	0,0
Organizacja i zarządzanie	Kompetencje kierowników najwyższego szczebla	65,4	26,9	3,8	0,0	3,8
	Poprawa warunków BHP	42,3	34,6	19,2	3,8	0,0
	Zwiększenie poczucia bezpieczeństwa pracowników (pewność zatrudnienia)	15,4	23,1	42,7	7,7	11,5
	Możliwość rozwoju pracowników	42,3	50,0	7,7	0,0	0,0
	Możliwość awansu	15,4	42,3	38,5	3,8	0,0
	Zwiększenie odpowiedzialności pracowników	38,5	46,1	15,4	0,0	0,0
	Stawianie pracownikom wyzwań przynoszących satysfakcję	30,8	34,6	34,6	0,0	0,0
	Podjęcie inwestycji w zakresie komputeryzacji procesów zarządzania	65,4	19,2	15,4	0,0	0,0

Finanse	Wartość kapitałów własnych	53,8	26,9	19,2	0,0	0,0
	Dostępność kapitału zewnętrznego	53,8	19,2	26,9	0,0	0,0
	Kwalifikacje służb finansowych	53,8	34,6	7,7	3,8	0,0
	Korzystanie z zewnętrznego doradztwa finansowego	50,0	23,1	26,9	0,0	0,0
Środki trwałe i inwestycje rzeczowe	Dostosowanie zasobów środków trwałych do rzeczywistych potrzeb przedsiębiorstwa	53,8	34,6	7,7	3,8	0,0
	Podjęcie inwestycji rzeczowych prowadzących do poprawy jakości i stanu technicznego środków trwałych	61,5	19,2	15,4	3,8	0,0
	Podjęcie inwestycji dotyczących ochrony środowiska naturalnego	46,2	42,3	11,5	0,0	0,0
	Poziom przygotowania i organizacji procesów inwestycyjnych	46,2	38,5	11,5	3,8	0,0
	Kwalifikacje kadr obsługujących procesy inwestycyjne	34,6	46,2	19,2	0,0	0,0

Objaśnienia i uwagi: ZZP – znaczna zmiana pozytywna; NZP – nieznaczna zmiana pozytywna; BZ – brak zmiany; ZZN – znaczna zmiana negatywna; NZN – nieznaczna zmiana negatywna.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań Małgorzaty Jaworek.

5. Zakończenie

Potrzeba dynamizowania rozwoju gospodarki Polski i związana z nią konieczność stosowania nowych technologii, metod i technik zarządzania, niezbędność ciągłego podejmowania działań dostosowawczych do warunków globalizujących się rynków to tylko część powodów uzasadniających potrzebę pozyskiwania kapitału w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, iż napływ kapitału zagranicznego do Polski, a szczególnie inwestycje realizowane przez największe korporacje transnarodowe świata, przynoszą korzyści w postaci nowej wiedzy i umiejętności. Wydaje się też, że przejście od warunków realnego socjalizmu do gospodarki rynkowej byłoby niezwykle trudne – jeśli nie niemożliwe – bez udziału kapitału zagranicznego w jednym z najważniejszych procesów transformacji polskiej gospodarki, tj. w procesie prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych.

Oddziaływanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych na gospodarkę kraju przyjmującego jest zawsze swoistym bilansem korzyści i strat. W odniesieniu do Polski saldo tego bilansu wypada – jak się wydaje – pozytywnie. Niemniej jednak konieczne jest prowadzenie dalszych badań i dociekań naukowych w tym ważnym i ciągle zmieniającym się obszarze międzynarodowej współpracy gospodarczej.

Literatura

- Bałtowski M., *Przedsiębiorstwa sprywatyzowane i ich rodzaje*, [w:] *Przedsiębiorstwa sprywatyzowane w gospodarce polskiej*, red. M. Bałtowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Blomström M., Presson H., *Foreign Investment and Spillovers Efficiency in Underdeveloped Economy: Evidence from the Mexican Manufacturing Industry*, „World Development” 1983, vol. 11.
- Dietz B., Prostenko A., Vincenz V., *Direktinvestitionen in Osteuropa und ihre Auswirkungen auf den Arbeitsmarkt in Deutschland*, Osteuropa-Institut München, München 2001.
- Globerman S., *Foreign Direct Investment and „Spillover” Efficiency Benefits in Canadian Manufacturing Industries*, „Canadian Journal of Economics” 1979, nr 12.
- Jaworek M., *Sytuacja pracowników w przedsiębiorstwach sprywatyzowanych z udziałem inwestorów zagranicznych (kilka refleksji na podstawie badania empirycznego)*, [w:] *Wspólna Europa. Zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa a relacje z interesariuszami*, red. H. Brdulak, T. Gołębiowski, Wydawnictwo Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa 2005.
- Karaszewski W., *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Polska na tle świata*, Wydawnictwo TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2004.
- Karaszewski W., Sudoł S., *Empirical Research on the Process of Transformation of Polish Companies in the Period of 1990-1995*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1997.
- Kornacka D., *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie a dyfuzja technologii*, „Przegląd Organizacji” 2000, nr 10.
- Kokko A., *Technology, Market Characteristics and Spillovers*, „Journal of Development Economics” 1994, nr 43.

- Kuzel M., *Linkages between Foreign Affiliates of the World's Largest TNCs and Domestic Companies in Poland – Findings of a Survey*, [w:] *Economics I*, red. L. Lehoczky, L. Kalmar, University of Miskolc, Innovation and Technology Transfer Centre, Miskolc 2005(a).
- Kuzel M., *Największe korporacje transnarodowe świata i ich wpływ na procesy dyfuzji wiedzy i umiejętności w Polsce*, [w:] *Wiedza jako czynnik międzynarodowej konkurencyjności w gospodarce*, red. B. Godziszewski, M. Haffer, M.J. Stankiewicz, Wydawnictwo TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2005(b).
- Kuzel M., *Powiązania filii korporacji transnarodowych z podmiotami krajowymi i efekty dyfuzji*, „Przegląd Organizacji” 2004, nr 4.
- Kuzel M., *Współpraca przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego z innymi podmiotami w Polsce – wyniki badania ankietowego*, Raport z realizacji I etapu badania przeprowadzonego w ramach projektu pt. „Rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych w dyfuzji wiedzy i umiejętności (na przykładzie gospodarki Polski)”, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Toruń 2005(c).
- Kuzel M., *Współpraca przedsiębiorstw ze zlokalizowanymi w Polsce filiami światowych korporacji – wyniki badania ankietowego*, Raport z realizacji II etapu badania przeprowadzonego w ramach projektu pn. „Rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych w dyfuzji wiedzy i umiejętności (na przykładzie gospodarki Polski)”, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Toruń 2005(d).
- Kuzel M., *Zarządzanie wiedzą w korporacjach transnarodowych a procesy dyfuzji wiedzy i umiejętności*, [w:] *Bepośrednie inwestycje zagraniczne w podnoszeniu konkurencyjności polskiej gospodarki*, red. W. Karaszewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2005(e).
- Liberska B., *Globalizacja a korporacje transnarodowe*, [w:] *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, red. B. Liberska, PWE, Warszawa 2002.
- Ministerstwo Skarbu Państwa, Raport o przekształceniach własnościowych w 2004 roku, Warszawa 2005.
- Narodowy Bank Polski, Departament Statystyki, http://www.nbp.pl/ststystyka/Bilans-platniczy/1994_2005.xls (16 kwietnia 2006).
- Narodowy Bank Polski, *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce w 2004 roku*, Warszawa 2005.
- Oziewicz E., *Oddziaływanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych na wybrane elementy gospodarki kraju goszczącego*, [w:] *Bepośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce*, red. W. Karaszewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2004.
- Oziewicz E., *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w rozwoju gospodarczym krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1998.
- Rymarczyk J., *Internalizacja i globalizacja przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2004.
- Umiński S., *Znaczenie zagranicznych inwestycji bezpośrednich dla transferu technologii do Polski*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2002.
- Witkowska J., *Wpływ swobody przepływu kapitału na polski rynek pracy*, IPiSS, Warszawa 2001.
- Wojnicka E., *Bepośrednie inwestycje zagraniczne w procesie prywatyzacji polskiej gospodarki. Znaczenie kapitału zagranicznego dla polskiej gospodarki*, CASE, Warszawa 1999.

THE EFFECTS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT INFLOWS TO POLAND – SOME SELECTED ISSUES

Summary

Foreign capital inflows in the form of foreign direct investment (FDI) to a host country are results of investment decisions made by international corporations (especially by transnational corporations).

The effects of these decisions relate not only to starting and running foreign affiliates of transnational corporations but also have an impact on companies in a host country. The paper does concentrate on FDI effects in Poland. It deals with problems involving inter alia fostering linkages between Polish affiliates of the world's largest transnational corporations and domestic companies, the role of such linkages in knowledge and skill diffusion as well as the state-owned enterprises privatization process. The discussion is based on empirical findings which have been obtained by the authors as the results of two independent research projects completion.